

розуміє: за умов глобалізації та відкритих ринків гарна репутація коштує більше, ніж несвоєчасна сплата податків.

Малий та середній бізнес на сьогодні не дуже активно застосовує принципи КСВ, більшість з таких бізнес-структур не володіють системним розумінням поняття КСВ, хоча можуть реалізовувати окремі благодійні програми, надавати адресну допомогу.

Список літератури: 1. Про зовнішньоекономічну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 16 листопада 2006 р. № 360-V // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=360-16>. 2. *Никитина Л. М.* Основные содержательные характеристики системы корпоративной социальной ответственности / Л. М. Никитина // Вестник ВГУ. Серия : Экономика и управление. – 2010. - №1. – С. 78 – 86. 3. *Саприкіна М. А.* Корпоративна соціальна відповідальність : моделі та управлінська практика : підручник / М. А. Саприкіна та ін. – К. : ТОВ «Фарбований лист», 2011. – 480 с.

Надійшла до редколегії 22.03.2013

УДК 65.01

Суб'єкти, об'єкти та особливості корпоративної соціальної відповідальності у зовнішньоекономічній діяльності / Т.П.Шевченко // Вісник НТУ „ХПР”. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ „ХПР”. - 2013. - № 45 (1018) - С. 128-132. Бібліогр.: 7 назв.

С каждым годом увеличивается количество предприятий, которые стремятся строить свою деятельность на принципах корпоративной социальной ответственности. Вместе с тем, эта сфера деятельности не имеет достаточного количества опыта среди отечественного бизнеса.

Ключевые слова: корпоративная социальная ответственность, стейкхолдеры, государство, предприятие.

Every year the number of enterprises, which aim to build its activity on the principles of corporate social responsibility. However, this sphere of activity does not have sufficient experience among domestic business.

Key words: corporate social responsibility, stakeholders, state, enterprise.

УДК: 332.132: 316.32

Н.І.СКЛЯРУК, канд. екон. наук, доцент, ХНАМГ, Харків

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ МАЛИХ МІСТ УКРАЇНИ

Досліджено напрями державного регулювання розвитку малих міст. Визначено пріоритети та інструменти державної підтримки малих міст.

Ключові слова: мале місто, міська економіка, регулювання міського розвитку.

Вступ. Сучасний стан міст України характеризується значними відмінностями в рівнях їх соціально-економічного розвитку. Спостерігається надмірна концентрація населення й виробництва у великих містах, стагнація більшості малих міст. Це наслідок неефективного впливу держави в регіональну політику протягом тривалого періоду, що призвело до значних територіальних диспропорцій економічного

© Н.І.Склярчук, 2013

розвитку країни, суттєвих недоліків у територіальній організації суспільства, в системі поселень.

Аналіз останніх досліджень та літератури. Проблема ефективного функціонування та розвитку малих міст є актуальною для України. Пошуку ефективних форм державного управління розвитком міст присвячені роботи О. Бойко-Бойчука [1], В.Воротіна [2,3], О.Карлової [4], В.Родченко [5] та інших науковців. Водночас, активна розробка даної проблематики і наукова невирішеність завдань, свідчать про те, що напрям дослідження ефективного соціально-економічного розвитку і збалансованого функціонування малих міст вимагає вирішення.

Метою статті є дослідження соціально-економічних проблем малих міст України та визначення напрямів удосконалення державної політики щодо підтримки їх розвитку.

Постановка проблеми. Незважаючи на існування в Україні державної програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст, вітчизняна державна політика їх розвитку є недосконалою, зокрема, через обмежене фінансування, неналежну нормативно-методичну підтримку, врахування специфіки малих міст, стану та особливостей розвитку їх економіки, ресурсного потенціалу та ін. У сукупності з системними перешкодами соціально-економічного розвитку малих міст, все це призвело до загострення соціально-трудових відносин, посилення безробіття, розвитку корупції та тіньової економіки. Тому пошук практичних механізмів подолання кризових явищ у забезпеченні життєдіяльності малих міст, вироблення дієвих механізмів антикризового регулювання їх розвитку є важливою складовою стабілізації стану не тільки досліджуваної категорії поселень, а і України в цілому.

Матеріали досліджень. До специфіки розвитку малих міст України, насамперед, треба віднести їх обмежені економічні, фінансові та інвестиційні можливості порівняно з великими та середніми містами. Слаборозвинена міська економіка, низька технологічна культура, значний фізичний та моральний знос основних виробничих фондів, слабка конкурентоздатність продукції, яка випускається, уповільнене перетворення в аграрному секторі економіки, що руйнують сировинну базу переробних підприємств, визначили вразливість економічної бази малих міст.

Недостатній розвиток системи життєзабезпечення, безумовно, знижує можливість участі малих міст у територіальному розподілі праці, робить їх непривабливими для інвесторів. Кризові явища в економіці призвели до значного падіння життєвого рівня населення малих міст, виникнення істотних розбіжностей у життєзабезпеченні населення, більшість якого має доходи, нижче межі нормального рівня існування. Наслідками цього є значне розшарування населення за рівнем отриманих доходів, стрімке зростання незахищеності верств населення, зростання соціального напруження. Отже, недостатнє врахування специфіки малих міст під час реформування економіки поставило більшість таких міст перед проблемою виживання.

Гострота соціально-економічних проблем зініціювала прийняття в 2004 році Закону України „Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст” [7], яким визначена державна політика підтримки їх розвитку. Вона була розрахована на 2004-2010 роки та містила 15 завдань, що носили досить

загальний характер й 48 заходів з їх реалізації. Найбільшим недоліком програми було те, що основні завдання центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо реалізації Загальнодержавної програми розвитку малих міст носили загальнодержавний характер і не мали цільової орієнтації на малі міста. Програма не мала чіткого визначення пріоритетності проблем. Напрями та завдання Програми мали здебільшого декларативний характер та дублювали положення інших чинних державних цільових програм. Зокрема це стосується питань зайнятості населення, забезпечення комп'ютеризації шкіл, реформування малих міст центрів вугледобування або підтримки гірських населених пунктів і т.п. Отже, державна політика у 2004-2010 рр., не мала реального наповнення соціально-економічного розвитку малих міст та, за умови відсутності державного фінансування, практично не впливала на їх розвиток.

В 2009 році малі міста потребують нової державної програми підтримки і на її основі – фінансової допомоги. Зокрема, 2 квітня 2009 року Урядом прийнято Постанову №288 «Про моніторинг соціально-економічного розвитку малих міст і селищ». Також дано доручення Міністерствам, центральним та місцевим органам влади, виконавчим органам міських рад надати пропозиції до нової Програми. З огляду на обмежену можливість державного бюджету України, існуючі державні цільові програми вимагали суттєвих змін. Доцільність розробки та реалізації подібної державної програми визначається наступними чинниками:

- існування проблеми, розв'язання якої неможливе засобами територіального чи галузевого управління та потребує державної підтримки, координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;

- відповідність мети програми пріоритетним напрямам державної політики;

- необхідність забезпечення міжгалузевих і міжрегіональних зв'язків технологічно пов'язаних галузей та виробництв;

- наявність реальної можливості ресурсного забезпечення виконання програми.

У зв'язку з цим, при розробці наступної державної програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст, потрібно чітко визначити специфічні проблеми, що притаманні саме малим містам, розв'язання яких потребує державного втручання. Ці проблеми не повинні бути загальними чи ідентичними для інших типів поселень, інакше втрачається сенс розробки окремої цільової програми.

Така державна цільова програма підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011-2015 роки була розроблена та затверджена 29.11.2010 р. Постановою Кабінету Міністрів України № 1090 [6]. Вирішення кризових проблем соціально-економічного розвитку малих міст в цій програмі передбачалося вести за двома напрямками: шляхом удосконалення нормативно-правової бази та запровадження ефективного механізму надання державної фінансової підтримки і реалізації інвестиційних проектів.

На відміну від Загальнодержавної програми цим документом передбачено обсяги та джерела фінансування, з розподілом за відповідними джерелами, а саме – за рахунок державного та місцевих бюджетів. При цьому, обов'язок формування переліків об'єктів, що будуть фінансуватися, покладено на органи місцевого самоврядування малих міст.

В програмі також визначені напрями, за якими здійснюється державна фінансова підтримка розвитку малих міст:

- розроблення містобудівної та землепорядної документації;
- реалізація інвестиційних проектів у сфері житлово-комунального господарства, зокрема впровадження енергозберігаючих технологій у сфері тепло- та водопостачання;
- забезпечення сучасною технікою для вивозу твердих побутових відходів;
- будівництво та реконструкція автомобільних доріг;
- впровадження енергозберігаючих технологій вуличного освітлення.

Розробники документу зазначають, що всі заходи в межах Програми повинні бути синхронізовані з етапами впровадження реформ місцевого самоврядування, бюджетної, податкової, земельної, житлово-комунального господарства. А тому розв'язання вирішення накопичених проблем планується у різних сферах шляхом: удосконалення територіального управління, вдосконалення законодавства про місцеві вибори, забезпечення громадян доступним житлом, першочерговий вклад коштів у житлобудівне господарство, запровадження механізмів розвитку депресивних міст, формування фінансової самодостатності малих міст, сприяння транскордонному співробітництву та інвестиційній діяльності, реформування житлово-комунального господарства, створення ринкової інфраструктури.

Треба зауважити, що затвердження головних програмних документів [6,8] та визначення пріоритетних напрямів державної фінансової підтримки малих міст ще не дає гарантії стабільного фінансування розвитку таких міст. Так, жодного разу попередня Програма не фінансувалася з державного бюджету за окремою бюджетною програмою.

Закон «Про державний бюджет України на 2012 рік», на жаль, не припинив існуючу практику та не передбачив належної державної фінансової підтримки розвитку територій. При наявності різноманітних державних програм розвитку регіонів фактично з державного бюджету відбувалося фінансування лише невеликої їх кількості і в незначних, у порівнянні із потребою, обсягах. Так, в 2012 році дефіцит ресурсів на фінансування державних цільових програм у сфері житлово-комунального господарства склав більше 11 млрд. грн. Котрий рік поспіль не передбачено фінансування Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011-2015 роки.

Прийняття 12 січня 2012 року Закону «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України», яким передбачено створення Державного фонду регіонального розвитку, повинно було забезпечити джерела фінансування програм розвитку малих міст. Законом передбачено, що цей фонд створюється у складі Державного бюджету України та становить не менше 2,5 відсотка обсягу видатків загального фонду Державного бюджету за відповідний період. Кошти цього Фонду розподіляються так: 70% - між республіканським бюджетом Автономної Республіки Крим, обласними бюджетами та бюджетом міста Севастополя відповідно до чисельності населення, що проживає у відповідному регіоні; 30% - між місцевими бюджетами на виконання пріоритетних інвестиційних проектів, що сприяють розв'язанню проблем окремих адміністративно-територіальних одиниць з урахуванням рівня їх соціально-економічного розвитку.

Кошти державного фонду регіонального розвитку мають спрямовуватися на виконання чотирьох пріоритетів, а саме: державних цільових програм та інвестиційних програм (проектів) у частині виконання заходів регіонального розвитку; угод щодо регіонального розвитку та програм подолання депресивності територій; державних програм розвитку транскордонної співпраці; а також програм і заходів соціально-економічного розвитку регіонів, включаючи програми та заходи стосовно розвитку окремих адміністративно-територіальних одиниць (зокрема малих міст, гірських населених пунктів, населених пунктів зон спостереження тощо).

Але створення фонду регіонального розвитку поки що суттєво не вплинуло на соціально-економічний розвиток малих міст. Аналізуючи перелік об'єктів і заходів, що фінансувалися у 2012 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку [9], слід зазначити, що вони неспроможні надати імпульс для розвитку малих міст. Так, для Харківської області з державного фонду регіонального розвитку передбачалось 69046 тис. грн., з них лише 13354,2 тис. грн, що складає 19,34% загальної суми, на фінансування об'єктів соціальної інфраструктури малих міст, а саме: реконструкції міських лікарень у Балаклі, Богодухові та Дергачах на суму 3510 тис.грн.; будинку культури у м.Барвінково – 870 тис.грн.; дошкільного дитячого навчального закладу у м. Вовчанську – 1323,64; реконструкції насосної станції у м. Богодухові – 330,04 тис. грн.; будівництво свердловини на центральному водозаборі в м. Барвінкове – 2375,74 тис. грн.; реконструкція котельні у м. Куп'янськ – 1094 тис. грн., будівництво фізкультурно-оздоровчого комплексу в м. Вовчанську – 2910,79 тис.грн.; будівництво спортивного майданчику із синтетичним покриттям у м. Барвінкове – 490 тис.грн.; будівництво вуличних тренажерних майданчиків у містах Балаклея, Богодухов, Волчанськ, Зміїв, Красноград, Люботин, Первомайський, Чугуїв – 450 тис. грн. (по 56,25 тис.грн. на кожне місто) [9]. Зовсім не отримали фінансування Валки, Південне та Мерефа, а підтримка розвитку малих міст Зміїв, Красноград, Люботин та Чугуїв обмежено лише будівництвом вуличного майданчику.

Така підтримка малих міст засвідчує вкрай неефективне фінансування їх розвитку із державного бюджету. Ці заходи неспроможні вирішити проблеми депресивності розвитку, монофункціональності економічної бази, зниження безробіття, підвищення доходної частини місцевих бюджетів малих міст, не створюють стимулів до саморозвитку, активізації місцевої економічної ініціативи та розвитку підприємництва.

Державний бюджет на 2013 рік в частині показників місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин майже не відрізняється від Держбюджету 2012 року. Так само як і в 2012 році обсяг ресурсів місцевих бюджетів на делеговані повноваження не був розрахований на базі соціальних стандартів та нормативів, відсутнє належне фінансування сфери ЖКГ, різноманітних державних цільових програм, в першу чергу щодо розвитку малих міст. Коштів на соціально-економічний розвиток окремих територій виділено всього 1,34 млрд. грн., що на 2,8 млрд. грн. менше за відповідний показник 2012 року. Розподіл цих коштів неадекватний. Майже 30% (400,6 млн. грн.) спрямовано до Донецької області; 16,3% (218 млн. грн.) – до Луганської. В той же час, на Вінницьку область - 2 млн. грн. (0,2%), Волинську - 9 млн. (0,7%), Чернівецьку та Хмельницьку - по 5 млн. грн. (0,4%), Івано-Франківську - 8 млн. грн. (0,6%). Взагалі не виділено коштів Закарпатській, Миколаївській, Полтавській, Тернопільській, Херсонській, Черкаській областям. Лише 1 млрд. грн. пропонується спрямовувати через Державний фонд

регіонального розвитку, хоча відповідно до статті 24-1 Бюджетного кодексу ці видатки мають складати 3,2 млрд. грн.

Стабілізація соціально-економічного стану малих міст потребує термінової консолідації зусиль з боку держави та регіональних органів влади. Розв'язання проблем розвитку малих міст повинно здійснюватися шляхом реалізації конкретних дієвих механізмів, а саме:

- передбачення чітко закріпленого нормативу для малих міст у державних цільових програмах і регіональних програмах соціально-економічного розвитку, галузевих та окремих бюджетних програмах, тобто застосування справедливого розподілу коштів субвенцій на соціально-економічний розвиток територій та галузевих програм;

- удосконалення управління через чітке розмежування повноважень органів місцевого самоврядування та виконавчих органів державної влади;

- формування сприятливого підприємницького середовища за рахунок належного цільового державного фінансування розвитку виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури, фінансування програм перекваліфікації та професійного розвитку трудових ресурсів, а також спрямування на ці заходи ресурсів міжнародної технічної допомоги;

- удосконалення моделі міжбюджетних відносин з малими містами шляхом збільшення частки відрахувань від загальнодержавних податків, яка надходить до бюджетів міст;

- впровадження механізму прямої фінансової підтримки з державного бюджету на виконання власних повноважень органів місцевого самоврядування малих міст за визначеними пріоритетними напрямками використання державних субвенцій для підтримки розвитку територіальних громад (освітлення вулиць, енергозбережні технології в освітленні; забезпечення малих міст сучасною технікою для вивезення твердих побутових відходів; відновлення місцевих доріг малих міст; розробка й затвердження містобудівної та землепорядкової документації; розвиток шахтарських міст).

Висновки. Малі міста потребують термінових змін у розподілі повноважень, визначенні фінансових та матеріальних ресурсів, що забезпечують функціонування територіальних громад. Специфіка саме малих міст потребує особливої уваги з боку держави, регіональних органів влади та органів місцевого самоврядування. З розвитком традицій місцевого самоврядування центр прийняття рішень та відповідальності має неухильно зміщуватись на рівень місцевої влади, роль держави поступово зменшуватися до підтримки мотивації місцевої влади до саморозвитку та ефективного використання внутрішнього потенціалу.

Список літератури: 1. *Бойко-Бойчук О.В., Васюник І.В., Ю.Ю.Верланов, П.С.Качур* Нові підходи до розвитку міст та регіонів України (методологічні засади державно-правових експериментів). – К.: Міленіум, 2003. – 133 с. 2. *Воротін В.Є.* Модифікація механізму державного управління соціально-економічним розвитком регіонів України Стратегічні пріоритети, №1, 2010 р. С. 5-10. 3. *Державне управління регіональним розвитком України: монографія / за заг. ред. В.Є.Воротіна, Я. А. Жаліла.* – К. : НІСД, 2010. – 288 с. 4. *Карлова О.А.* Використання інструментів стратегічного і бюджетного планування програмних заходів регіону та міста з цільовими стратегічними орієнтирами. /монографія/. – Донецьк: "ВІК", 2012. – С. 219-250. 5. *Родченко В.Б.* Міські комплекси України: чинники та умови організації регулювання соціально-економічного розвитку. /монографія/. - Донецьк: ІЕП НАН України, 2012. - 404 с. 6. Про затвердження Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011-2015 роки» [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2010 р. № 1090. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1090-2010-%EF&p=1293100345512638> 7. Про

затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст: Закон України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 24. – Ст. 332. – Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1580-15>. 8. Про схвалення Концепції Державної цільової програми підтримки соціально-економічного розвитку малих міст на 2011-2015 роки [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2010 р. № 1695-р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1695-2010-%F0&p=1293100345512638> 9. Про затвердження переліку об'єктів і заходів, що фінансуються у 2012 році за рахунок коштів державного фонду регіонального розвитку [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2012р. № 243-р. Режим доступу: - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/243-2012-p>

Надійшла до редколегії 18.02.2013.

УДК: 332.132: 316.32

Державне регулювання соціально-економічного розвитку малих міст України/ Н.І.Склярчук// Вісник НТУ „ХПІ”. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ „ХПІ”. - 2013. - № 45 (1018) - С. 132-138. Бібліогр.: 7 назв.

Исследованы направления государственного регулирования малых городов. Определены приоритеты и инструменты государственной поддержки малых городов.

Ключевые слова: малый город, городская экономика, регулирование городского развития.

The directions of government regulation of small towns have been researched. The priorities and instruments of government support of small towns have been defined.

Keywords: small town, urban economics, regulation of urban development.

УДК: 332.14 (477.74)

Н.В. СМЕНТИНА, канд. екон. наук, доц., ОНЕУ, Одеса

СКЛАДОВІ ПРОЦЕСУ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ НА МЕЗОРІВНІ (НА ПРИКЛАДІ М. ОДЕСА)

У статті розглянуто основні складові процесу розробки стратегій економічного та соціального розвитку на мезорівні починаючи від аналізу поточного стану мезосистем, завершуючи інструментарієм досягнення бажаного результату. Описано особливості планування перспективного розвитку м. Одеса.

Ключові слова: стратегічне планування, економічний та соціальний розвиток, мезосистеми, моніторинг.

Вступ. Останнім часом у світлі тих подій, що відбуваються у сфері регіонального управління, особливої актуальності набувають питання стратегічного планування економічного та соціального розвитку регіонів, міст, а також концентрації останніх, що знайшло своє втілення в категорії «агломерація». Як своєрідна форма державного регулювання економіки стратегічне планування є тим ефективним інструментом управління, що дозволяє підвищити конкурентоспроможність соціально-господарських структур, з огляду на можливість виявлення найважливіших проблеми їх розвитку та визначення таких напрямків їх перспективного господарювання, для яких є найсприятливіші умови та наявні ресурси.

© Н.В. Сментина, 2013